

CETATEA CARANSEBEȘ. RECTIFICARI ȘI DUBII

În volumul „O pagină din istoria arhitecturii României — Renașterea“, am publicat în 1987 patru planuri ale cetății Caransebeșului, și anume: planul întocmit de L. F. Marsigli în 1697, în care se vede cetatea cu cinci bastioane, iar în mijlocul ei un fel de cetățuie în jurul unei biserici (fig. 171), care a mai fost publicat de subsemnatul în „Monumente istorice și de artă“ nr. 1/1984, celelalte trei fiind inedite pînă la data respectivă. El este precedat (fig. 170) de reproducerea unui plan aflat la biblioteca națională vieneză, într-o mapă cuprinzînd planurile întocmite de Borgsdorf și Visconti în cursul campaniei din 1691—1693, în care încă nu apare cetatea bastionară. Urmează alte două planuri, ambele provenind din arhiva de război vieneză (fig. 172 și 173), primul datat de Krischan¹ ca fiind din 1717 și în care cetatea apare ca fiind într-un stadiu avansat de degradare, iar al doilea, indicat de Krischan ca fiind „din secolul XVIII“, în care cetatea apare extinsă cu o operă de corn (oeuvre de cerf, Hornwerk); calitatea fotografiilor acestor două planuri din urmă nu permitea descifrarea legendelor lor.

Recent ne-au parvenit însă nu numai reproduceri bune ale acestor două planuri din urmă, ci și un plan datat 1690, care permit unele concluzii noi și impun unele rectificări în istoria cetății.

Planul din 1690 ne prezintă o cetate bastionară și deci îl contrazice cu claritate pe cel din 1691—1693. Se pune deci întrebarea: care din două este datat greșit? Se constată că cel din 1690 este datat chiar pe plan, iar cel din 1691—1693 doar pe coperta mapei în care se găsește; acesta din urmă este doar o simplă schiță, fără indicarea reliefului și a rîurilor, a altor clădiri, fără scară grafică, contrastînd astfel cu celelalte desene de mare tehnicitate ale lui Visconti și Borgsdorf din aceeași mapă. Rezultă că el a ajuns eronat în mapa respectivă, fiind anterior anilor menționați. După grafia legendei, Costin Feneșan îl datează ca cel mai tîrziu din 1660, el fiind astfel unul din cele mai vechi „planuri“ de cetate din țara noastră.

Dar dacă cetatea bastionară era existentă în 1690, ea nu putea fi opera imperialilor, care au ocupat Caransebeșul în 4 august 1688: ea trebuie deci atribuită otomanilor, care stăpîneau localitatea din 1658.

¹ Alexander Krischan, *Banater Karten im Kriegsarchiv Wien*, în *Südost-deutsches Archiv*, München, 1963, p. 141.

Deci existau, desigur, denumiri mai vechi ale bastioanelor, încă necunoscute nouă.

În planul din 1690 figurează unele detalii deosebit de interesante, printre care o serie de întărituri exterioare, asupra cărora nu insistăm. Menționăm însă că — cu toată detalierea lui migăloasă — nu se arată biserica din centrul „cetățuiei“, care apare în planul din 1697. Situația nu poate fi explicată prin construirea ei între acești ani, ci mai degrabă printr-o stare a ei, care permitea luarea ei în considerare fie ca existentă, fie ca inexistentă, deci în ruină.

Planul din 1690 și legendele — de-acum lizibile cu ușurință — ale celorlalte mai permit unele concluzii. Să ne oprim în primul rînd la denumirea bastioanelor.

Confruntînd planul din 1690 cu cel presupus a fi din secolul XVIII, constatăm că bastionul, care pe un plan este denumit „al Orșovei“, este desemnat ca „imperial“ în celălalt, și invers. Nu insistăm asupra indicațiilor din raportul lui Malherbe (care au stat la baza celor pe care le-am scris în acest sens în 1987) și care nu concordă în întregime cu nici una din aceste două variante de botezare a bastioanelor, pentru a trece la concluzie: credem că astfel de confuzii repetate nu se explică decît prin faptul că „botezarea“ imperială a bastioanelor n-a fost urmată de folosință, cetatea fiind lăsată în paragină, existînd doar — din cînd în cînd — propuneri de refacere, de modernizare, și astfel denumirile nu s-au legat de viața cetății, au rămas moarte ca ea, fără să intre localizate în memoria localnicilor și a comandanților militari.

O altă problemă care se pune este datarea planului presupus a fi din secolul XVIII. Mai precis: este el anterior, sau ulterior celui din 1717? Liviu Groza² analizează acest plan înaintea celui din 1717 și arată că după această dată știrile despre existența cetății Caransebeșului încetează pentru totdeauna. Îclinăm să-i dăm dreptate, cu atît mai mult, cu cît Costin Feneșan își exprimă convingerea că recunoaște în legenda acestui plan grafia lui Visconti și deci îl consideră întocmit în jurul anului 1695, cînd acesta efectua unele lucrări — probabil minore — la cetatea Caransebeșului.

Dacă însă acest plan este anterior anului 1717, atunci opera de corn, care apare în acest plan, nu s-a realizat, căci în cel din 1717 nu i se vede nici o urmă. Astfel, textul „PIANTA DI KARANSEBES Come di presente Si fortifica“ trebuie interpretat ca reflectînd o decizie de fortificare, neurmată de aplicarea ei.

În acest caz, însă, găsirea pe teren a unor vestigii ale acestei opere de corn este probabil o eroare de datare a unor ziduri, similară găsirii unor cazemate ale bastioanelor, care nu apar ca existente nici în secțiunile transversale care însoțesc planul din 1690, nici în raportul lui Malherbe din 1695.

GHEORGHE SEBESTYÉN*

² Liviu Groza, *Cetatea Caransebeșului. Dispunere și elemente componente*, în *Studii și comunicări de istorie*, Caransebeș, 1979, p. 341—358.

* Regretăm pierderea prematură a autorului, eminent specialist în istoria artei.

DIE FESTUNG KARANSEBESCH. BERICHTIGUNGEN UND ZWEIFEL.

(Zusammenfassung)

Es werden fünf Grundrisse der Festung verglichen: einer, aus 1697 stammt von L. F. Marsigli, drei aus dem Wiener Kriegsarchiv, ein letzter aus der Wiener Nationalbibliothek. Es wird festgestellt, dass der letzterer — in der Mappe mit Viscontis und Borgsdorfs Zeichnungen seit des Krieges von 1691—1693 befindlich — irrtümlich in diese Mappe kam, da er spätestens aus 1660 stammt. Demnach ist die Festung nicht den kaiserlichen, sondern den türkischen Erbauern zuzuschreiben, da sie schon 1690 stand.

Zugleich werden auch andere Irrtümer geklärt, Fragen gestellt, beides die Festung betreffend.